

II ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

**Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар
стратегияси: макроиқтисодий
барқарорлик, инвестицион фаоллик ва
инновацион ривожланиш истиқболлари**

**Илмий маъруза ва мақолалар
тўплами**

II ШУЎБА

2019 йил 27-28 май

10. Карлибаева Р.Х. «Акциядорлик жамиятларида молиявий менежмент тизимини самарали ташкил этиш йўллари» Автореферат, Т,- 2017, 16-бет
11. Ходиев Б.Ю., Беркинов Б.Б., Кравченко А.Н. «Бизнес қийматини баҳолаш» Ўқув қуланма// -Т.: Фан, 2006, 228-б.

Ўзбекистонда қулай инвестицион-инфратузилмавий муҳитни яратиш асосида эркин иқтисодий зоналар фаолиятини ривожлантириш

Хужамкулов Дилмурод Юсупалиевич¹

*¹Тошкент давлат иқтисодиёт университети
“Жаҳон иқтисодиёти” кафедраси доценти, и.ф.н.,
e-mail: d.xujamkulov@tsue.uz*

Миллий иқтисодиётни модернизациялаш, диверсификациялаш асосида жаҳон хўжалигига интеграциялашувини фаоллаштириш ҳамда унинг рақобатбардошлик даражасини янада оширишда инвестициялар муҳим ўрин эгалламоқда. Мамлакатда улкан тузилмавий ўзгаришлар, янгиланишлар, юксалишлар, аҳолининг турмуш фаровонлигини янада яхшилашга таъсир кўрсатувчи инвестицияларни фаол жалб этишда эркин иқтисодий зона (ЭИЗ)лар алоҳида аҳамият касб этади.

Бугунги кунда мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони ижросини таъминлаш йўлида миллий иқтисодиётни прогрессив ривожлантиришда инвестициялардан самарали фойдаланиш мақсадида мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган ЭИЗлар, технопарklar ва кичик саноат зоналари самарадорлигини ошириш, ҳудудларда ишлаб чиқариш, иш билан бандлик, экспорт салоҳиятини ошириш асосида модернизациялашган тармоқларни шакллантириш ва рақобатбардошликни кучайтиришда етакчи омиллардан бўлган инвестицияларни фаол жалб этишда алоҳида аҳамиятга эга бўлган янги ЭИЗларини ташкил этиш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Бунинг натижасида 2019 йил март ойига келиб республикамызда ишлаб чиқариш, логистика, фармацевтика, туризм, спорт ва балиқчилик каби йўналишларда янги ташкил этилган ЭИЗлар ҳисобига уларнинг умумий сони республикамызнинг 12 та ҳудудида 21 тага етди, 2019 йил 10 январдан бошлаб эса Тошкент шаҳрида технологик парк (технопарк), Хоразм вилоятида 2019 йил 13 февралдан “Шовот” ва “Ғовук кўл” кичик туризм зона (КТЗ)лари ташкил этилиши натижасида ҳозирча фақат Қашқадарё вилоятида ЭИЗ фаолияти йўлга қўйилганлиги келиб чиқмоқда (1-расмга қаранг). Мазкур ЭИЗларнинг 6 таси Тошкент вилоятида жойлашганлиги мавжуд салоҳиятлардан самарали фойдаланган ҳолда миллий иқтисодиётни ривожлантириш ва халқаро

интеграциясини фаоллаштиришда ҳудуднинг иштирокини ошириш учун инвестицияларни кенгроқ жалб этиш имконини беради. Бундан ташқари, жорий йил бошига республикамизнинг барча ҳудудларида жами 137 та кичик саноат зона (КСЗ)лари ҳам ташкил этилган бўлиб, уларнинг ҳам ҳар бирида ушбу зоналар дирекциялари фаолият кўрсатмоқда.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 4 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси билан Ҳиндистон Республикаси ўртасида стратегик шерикликни янада кенгайтириш ва мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3958-сонли Қарори ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 10 январдаги “Дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари технологик паркини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 17-сонли қарори қабул қилиниши мамлакатимизда ЭИЗларнинг ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш (туризм) йўналишларига янги техник тадбиқ этиш йўналишининг ҳам кўшилишини келтириб чиқарди. Мазкур технологик парк Тошкент шаҳрида ташкил этилиб, ундан кўплаб самараларга эришиш кутилмоқда.

1-расм. Ўзбекистонда ташкил этилган ЭИЗларнинг ҳудудий тақсимланиши

Манба: Мустақил тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилди.

Бугунги кунга келиб мамлакатимизда ЭИЗлар фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш бўйича ўнлаб меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилинганлиги бу соҳада ЭИЗлар фаолиятни ривожлантириш учун зарурий ҳуқуқий шарт-шароитларни яратиш билан бирга улар фаолиятини ташкил этиш, ривожлантиришда инвестицияларни, жумладан, хорижий инвестицияларни кенг жалб этишга бўлган эътиборни янада кучайтириш заруратини келтириб чиқаради.

ЭИЗларга инвестицияларни жалб этиш уларнинг инвестицион жозибадорлигига ҳам бевосита боғлиқ бўлиб, бу борада мамлакатимиз ЭИЗларида хорижий инвестицияларни ўзига жалб эта олувчи қулай шарт-шароитлар яратилганлигини алоҳида таъкидлаб ўтмоқ дозим.

Хусусан, 2016 йилда fDi Intelligence таҳлилий маркази томонидан чоп этилган ва Financial Times нашриёт уйи таркибига кирувчи хорижий сармояларга оид fDi Magazine нашри томонидан тузиб чиқилган дунёнинг энг яхши эркин иқтисодий ҳудудлари рейтингда “Навоий” ЭИЗ “Марказий Осиёдаги йилнинг энг яхши эркин иқтисодий ҳудуди” номинациясида биринчи, “Осиёдаги энг яхши эркин иқтисодий ҳудуд” номинациясида иккинчи ўринга муносиб кўрилганлиги, бундан ташқари, “Навоий” ЭИЗ “Осиёнинг кичик ва ўрта бизнесни жалб қилиш бўйича энг яхши эркин иқтисодий ҳудуди” бўйича ҳам иккинчи ўринни эгаллаганлиги [2] бунинг амалий тасдиғи ҳисобланади.

Бироқ, мамлакатимиздаги мавжуд ЭИЗлардаги мақом, мақсад ва шарт-шароитларнинг турличалиги улар фаолиятида етарли даражада инвестицияларни жалб этишга турлича таъсир кўрсатаётганлигини ҳам эътиборга олиш лозим. Шу боисдан ушбу масала бугунги кунда танқидий ўрганиб чиқилмоқда. Хусусан, “Исбот тариқасида “Навоий” эркин иқтисодий зонаси бўйича маълумотларни келтираман. Ўтган 8 йил мобайнида бу ерда атиги 24 та лойиҳа амалга оширилиб, уларда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар улуши жуда паст ва атиги 900 та одам ишга жойлаштирилган. Ўтган йили эса маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми 24 фоизга пасайган” [1].

Шунга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 26 октябрдаги “Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4853-сонли фармонининг қабул қилинишига сабаб бўлди. Ушбу фармон асосида ушбу давргача турли мақомдаги эркин иқтисодий зоналар номлари бирхиллаштирилди, улар фаолиятини янада ривожлантиришнинг устувор йўналишлари, улар учун ягона ҳуқуқий режим, инвесторлар учун солиқ ва божхона имтиёзлари, преференцияларни бирхиллаштириш ҳамда ягона ЭИЗлар Маъмурий кенгаши ташкил этилиб, унинг ҳуқуқ ва вазифалари белгилаб берилди. Ушбу қарор ЭИЗлар фаолиятига янгича муносабат ва кейинги ташкил этилганлар бўйича ҳам шунга хос ёндашувларни белгилаб берди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 25 октябрдаги “Эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналари фаолияти самарадорлигини ошириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3356-сонли қарори мамлакатимизда ташкил этилган ЭИЗлар ва КСЗларини

бошқариш ҳамда улар фаолиятини ташкил этишнинг янги тизимини жорий этиш асосларини яратиб берди, бунинг натижасида ташқи бозорларда харидоргир бўлган юқори қўшилган қийматли рақобатдош, сифатли маҳсулот ишлаб чиқарилишини таъминлайдиган минерал - хомашё ва қишлоқ хўжалиги ресурсларини чуқур қайта ишлаш бўйича юқори технологияли замонавий ишлаб чиқаришларни барпо этишга хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш учун ғоят қулай ишбилармонлик муҳитини вужудга келтириш, шунингдек, республика минтақаларининг ишлаб чиқариш ва ресурс салоҳиятидан комплекс ҳамда самарали фойдаланиш, бунинг асосида янги иш жойларини ташкиллаштириш ва аҳоли даромадларини оширишда ЭИЗлар ва КСЗларининг иштирокни кучайтиришга қаратилган бир қатор вазифалар белгилаб берилди.

Умуман олганда, дунёдаги ЭИЗлар, одатда хорижий инвестицияларни жалб этиш мақсадида ташкил қилинади. Уларнинг ёрдамида ҳукумат мамлакат ичидаги мавжуд бир қатор иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал этишни кўзлайди. ЭИЗлар инвестицияларни жалб қилиш орқали мамлакатнинг ташқи иқтисодий фаолиятини фаоллаштиришга, ижтимоий кескинликни пасайтиришга, мамлакат мавқеини оширишга имкон беради. Кўплаб мамлакатларнинг тажрибаси кўрсатишича, ЭИЗни амалга ошириш механизмларига тўғри ёндашиш орқали мамлакат иқтисодиётини юқори даражага кўтариш мумкин. ЭИЗ ташкил этишда мақсад ва вазифаларни ҳар томонлама ва чуқур ишлаб чиқиш, кўплаб омилларни, яъни мамлакатнинг иқтисодий жойлашуви, инвестиция ва солиқ қонунчилигидаги барқарорлик, мамлакатнинг ташқи савдо алоқалари ва бошқа омилларни эътиборга олиш керак. Фақат шундагина ЭИЗлар самарали фаолият кўрсатадилар.

Аслида эса ЭИЗлар миллий иқтисодиётга алоҳида ҳуқуқий мақомлар остида ўзига хос режим, қулайликлар, имтиёзлар, давлат томонидан ҳар томонлама қўллаб-қувватлашларга асосланган зона сифатида хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш асосида мамлакатимизда юқори технологияли янги ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этиш, зоналарни рақобатдош ва экспортга йўналтирилган замонавий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ўзлаштиришга янада фаол жалб қилиш, ишлаб чиқариш, муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт, ижтимоий инфратузилма ва логистика хизматларини жадал ривожлантиришга эришиш учун хизмат қилиш ва кенг имкониятларга эгаллигини намоён этиш.

Шу мақсадда мамлакатимизда ташкил этилган ЭИЗлар фаолиятини ривожлантириш ва уларга ички ва ташқи инвестицияларни кенг жалб этиш учун қуйидаги чораларни амалга оширишни лозим, деб ҳисоблаймиз:

- мамлакатда ташкил этилган ЭИЗлар фаолияти бўйича доимий ва меъёрий даражадаги ҳукумат назоратини олиб боришни кучайтириш керак. Бунда амалдаги эркин иқтисодий зоналарнинг Маъмурий кенгашининг самарали фаолият кўрсатиши лозим. Зеро, Хитойда яратилган ЭИЗлар муваффақиятининг асоси ҳам у ердаги ҳукуматнинг бошқарув ва тартибга солишдаги ролининг катталиги билан изоҳланади;

- ЭИЗ ҳудуди танланаётганда зонанинг қулай иқтисодий-географик жойлашуви, зарур ишлаб чиқариш ва бозор инфратузилмаси билан таъминланганлиги, ижтимоий инфратузилма тармоқлари ривожланганлиги, юқори даражадаги илмий, техник ва таълим салоҳиятига эгаллиги каби хусусиятлар эътиборга олинishi лозим. Бу юқори самарадорликка эришишда муҳим аҳамият касб этади. Акс ҳолда, ташкилий ишлар учун давлат томонидан катта харажатлар қилишга тўғри келади;

- жаҳон тажрибасига кўра, ҳар доим ҳам кўпроқ иқтисодий самарага эришиш учун ЭИЗ катта жойни эгаллаши шарт эмас, яъни улар майдони бир-икки кв.км.дан бир неча кв.км.гача бўлиши лозим. Чунки, ЭИЗ қанча катта зонани эгалласа, давлат томонидан ҳам уни ташкил этиш учун шунча катта харажат талаб этилади. Энг муҳими, қулай шароит ва инвестицияларнинг жалб этилишидир;

- жаҳон тажрибаси кўрсатишича, ЭИЗларда инвестициялар учун солиқ имтиёзларини тақдим этиш зарур, лекин, ЭИЗни яхши фаолият юритиши учун бу етарли эмас. Бизнес юритиш учун қулай тадбиркорлик муҳити, масалан, маъмурий тўсиқларнинг бор ёки йўқлиги ҳам катта аҳамият касб этади. Шу сабабли инвесторлар учун етарлича маъмурий имтиёзларни ҳам тақдим этиш керак. Масалан, ЭИЗда хорижий банк филиалларини ташкил қилишга рухсат бериш шулар жумласидандир;

- мамлакатимизда технопарклар ва КСЗларини ташкил этиш ва уларнинг ЭИЗлар балан мустаҳкам ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш, ривожлантириб бориш зарур. Одатда, уларни юқори илмий-техникавий, катта тажриба, билим ва салоҳиятга эга малака мутахассис-кадрларга эга илмий-тадқиқот, олий таълим муассасалари негизда ташкил этиш ва уларга инвестициялар жалб этишни рағбатлантириш мақсадга мувофиқдир;

- ўз навбатида, ЭИЗлар, КСЗлари ва технопаркларни рақобатбардош кадрлар билан таъминлаш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратиш ҳамда уларнинг меҳнатини муносиб тарзда моддий, маънавий рағбатлантириш тизимини ҳам яратиш зарур;

- ЭИЗлар, КСЗлари ва технопарклар фаолиятини ривожлантиришда мамлакатимизда транспорт-коммуникация ва логистика инфратузилмасини такомиллаштириш, логистика тизимининг самарали ишлаш механизмни яратиш, товар ва хомашёларнинг экспорти-импортида божхона расмийлаштируви, назорати билан боғлиқ хизматлар сифати ва самарадорлигини ошириш, бу жараёндаги сарфланадиган ортиқча вақт ва маблағларни тежаш билан ЭИЗларда ташкил этилган инвестиция фаолиятини ривожлантириш.

Ўзлаймизки, юқорида келтирилган илмий-амалий аҳамиятга молик тақлиф-тавсияларни амалиётда самарали жорий этиш қулай инвестицион-инфратузилмавий муҳитни яратиш асосида эркин иқтисодий зоналар фаолиятини янада ривожлантиришга хизмат қилади.